

Brillens historik

En tidsrejse, der afdækker stor kreativitet for bevarelsen af læsevnen og ofte ubærlig forfængelighed!

MOGENS NORN

PROFESSOR EMER.
DR.MED.

Hvem opfandt brillen og i hvilket land? Det var næppe europæerne, men snarere eskimoerne (inuit), som har brugt snebriller i hvert fald fra 500 e.Kr. Det var spaltebriller, som beskyttede mod sneblindhed og gjorde et ikke helt normalt syn skarpere, men som til gengæld - desværre - indskrænkede synsfeltet (Fig. 1). Spaltebrillen var helt nødvendig til jagt og fiskeri og dermed for livets opretholdelse.

Kineserne opfandt ikke blot krudtet – men også brilleglasset! Den egentlige glasbrille blev efter alt at dømme opfundet i Kina (Ai Tai un-

der Sung dynastiet 960 – 1090 e. Kr.). Først i 1268 - 1289 blev læsebrillen opfundet i Europa, nemlig i Italien.

I det romerske imperium måtte de ældre senatorer ofte lade en yngre slave læse op for sig. Der er dog beretning om, at forstørrelsesglas lagt direkte på teksten har været anvendt.

De første læsebriller var naturligt nok til brug for de ældre. Brillerne kunne bestå af to cirkulære glas omvundet med et metalbånd, der tillige dannede en bro over næsen. Der var ingen brillestænger, der gik om bag ørerne som i dag, og brillen sad dårligt fast på næsen, så man måtte nok ofte støtte brillen med en hånd (Fig. 2). I andre tilfælde kunne brillen være sat på en stang fæstnet i hatteskyggen.

Figur 1

Snebrille fra Grønland forarbejdet af drivtømmer

Efter Gutenbergs opfindelse af bogtrykkunsten i 1440, sås læsebrillen ofte ligge ovenpå bibelen hos de få veluddannede, som kunne læse, men de fleste borgere og bønder kunne ikke læse i de tider - og slet ikke latin, som bibelen blev trykt på indtil begyndelsen af 1500-tallet.

Efter omkring år 1500 udvikledes konkave brilleglas (spredelinser) til nærsynede, så de kunne få et nogenlunde normalt korrigeret syn.

De stive brillestænger blev først anvendt fra 1727. I begyndelsen som lige stænger, der endte i en ring, hvor man kunne anbringe en snor, der bundet i nakken fra ring til ring kunne holde brillen på plads. Andre lige brillestænger kunne have et hængsel på midten. Den bageste del af stangen skulle dog ikke bøjes bag om øret, men tværtimod bøjes opad, så brillen kunne fastgøres i parykken! (Fig. 3).

Lorgnettens indtog appellerede til forfængeligheden

Man fortsatte dog også med de håndholdte briller, nu med en stang til at holde i. Denne lorgnet-mode (1760-1830) var meget raffineret udformet (Fig. 4) og så spektakulær, at nogle af forfængelighedsgrunde brugte lorgnet, selv om de ikke havde brug for

Figur 2

Klemmebrille fra Bartisch' øjensygdomslærebog udg. 1583

Figur 3

Parykbrille af horn og sølv

optiske hjælpemidler. Det kan man konstatere efterfølgende, da der ofte kun er plane glas i lorgnetterne. Til gengæld kunne de være et helt lille stykke kunsthåndværk, der på forskellig måde kunne klappes sammen, så

Brillens historik

de ikke fyldte ret meget. En bestemt lorgnet-variant havde endda et skråspejl, så man i teateret kunne betragte sidepersonen eller personen bagved i smug...

Man var den gang glad for de dyre, flotte briller, hvor nogle i dag hellere vil have kontaktlinser eller modelleret hornhinden frem for at bruge nok så fancy briller.

Heldigvis kan vi i dag blive fri for de tunge stær-briller (Fig. 5), fordi der ved den moderne grå stær-operation indsættes en kunstig linse i øjet med fint resultat.

Allerede fra 1784 kunne man fremstille brilleglas med både et afstands- og et læsefelt.

Ved bygningsfejl - som ikke er en egentlig fejl, men betyder, at hornhinden er lidt skævt krummet - kunne man fra 1827 korrigere for større

synsvanskeligheder ved modsat virkende krummede brilleglas.

Fra 1850 fremstillede man 'jernbanebriller' med blå glas og hængslet blåt sideglas (Fig. 6) til beskyttelse mod lokomotivrøg i en tid, hvor jernbanedriften blev påbegyndt med røg og damp fra de kulfyrede lokomotivkedler. Man forestillede sig i øvrigt, at blåt var godt for øjnene - også hos svagsynede.

I dag er andre farver og polariserede brilleglas til beskyttelse mod ultraviolet lys mere aktuelle.

Pincenez – fastholdt brillen på næsen

Med pincenez'en (Fig. 7) fik man en brille, der, med en ny teknik i form af en stålfjeder som næsebro, kunne sidde forsvarligt fast på næsen. I mange tilfælde var prisen dog furer i

Figur 4

Stanglognet fra begyndelsen af 1800-tallet

Figur 5

Stærbrille - i en tilstræbt lettere udgave!

Figur 6

'Jernbanebrille' ca. 1860

huden på næseryggen.

Pincenez-næsebroen kunne eventuelt bøjes, så brillen kun fyldte halvdelen med glassene lagt ovenpå hinanden i det korte etui.

Pincenez var meget brugt i tiden 1840 - 1910.

Monoklen – den foretrukne af den uhørt selvoptagne mand!

Endnu mindre fyldte den elegante monokel med kun ét brilleglas 'skruet' ind i øjenlågene. Udviklet og anvendt fra midten af 1800-tallet.

Den kunne være forsynet med et såkaldt galleri, som var et gelænder foroven og et forneden på bagsiden af monoklen beregnet til at holde fast i de to øjenlåg.

Trods manglende samsyn blev monoklen populær i U.S.A. og senere i militære kredse, navnlig i Tyskland, hvorved et fjendebillede opstod for mange.

Monokel princippet bruges også i dag under navnet monovision i forbindelse med kontaktlinser til midaldrende og ældre, hvor det ene øje korrigeres til afstandssyn

Figur 7

Pincenez med svagt blå, plane glas. Til højre ses et øsken, der med en snor, kunne forbindes med brystlommen, så brillen ikke faldt på gulvet

Figur 8

Monoklen var populær hos 'dandyer' – nok den eneste brille som kvinder har undgået at benytte!

Brillens historik

og det andet til læsesyn.

I forbindelse med en tiltagende sportsudøvelse - herunder ridning - udvikledes allerede fra 1850 brilleglasindfatning af ståltråd og ride-stang, der holdt den lette sportsbrille forsvarligt fast bagom ørerne.

Behovet for skarpsyn i alle retninger førte til det fremadbuede brilleglas

Fremadbuede brilleglas blev konstrueret år 1900 af den danske øjenprofessor Marius Tscherning (1854 -1939) og kort efter af den svenske Allvar Gullstrand (1862 - 1930).

I de hidtidige ret flade brilleglas kunne man kun se skarpt gennem centrum af glasset. Man skulle dreje

hovedet for at skifte synsretning. I de fremadbuede Tscherning-glas sås derimod skarpt i alle retninger inden for brillerrammen. Dette princip anvendes naturligvis fortsat i dag.

Briller særligt konstruerede for svagsynede blev navnlig udviklet fra 1961 af den danske optiker W. Friang – det gjaldt fx kikkertbrillen (Fig. 9).

De moderne hockey-formede brillestænger kan give eksem, navnlig bag ørerne. Nikkel har derfor været forbudt at anvende i brillestel i Danmark siden 1991.

De mange tidligere brillekonstruktioner kan måske inspirere den moderne stadig skiftende brillemode - hvem ved?

Figur 9

Kikkertbrillen har især vist sig som en nyttig svagsynsoptik for AMD-patienter til brug for læsning af fx undertitler på TV

